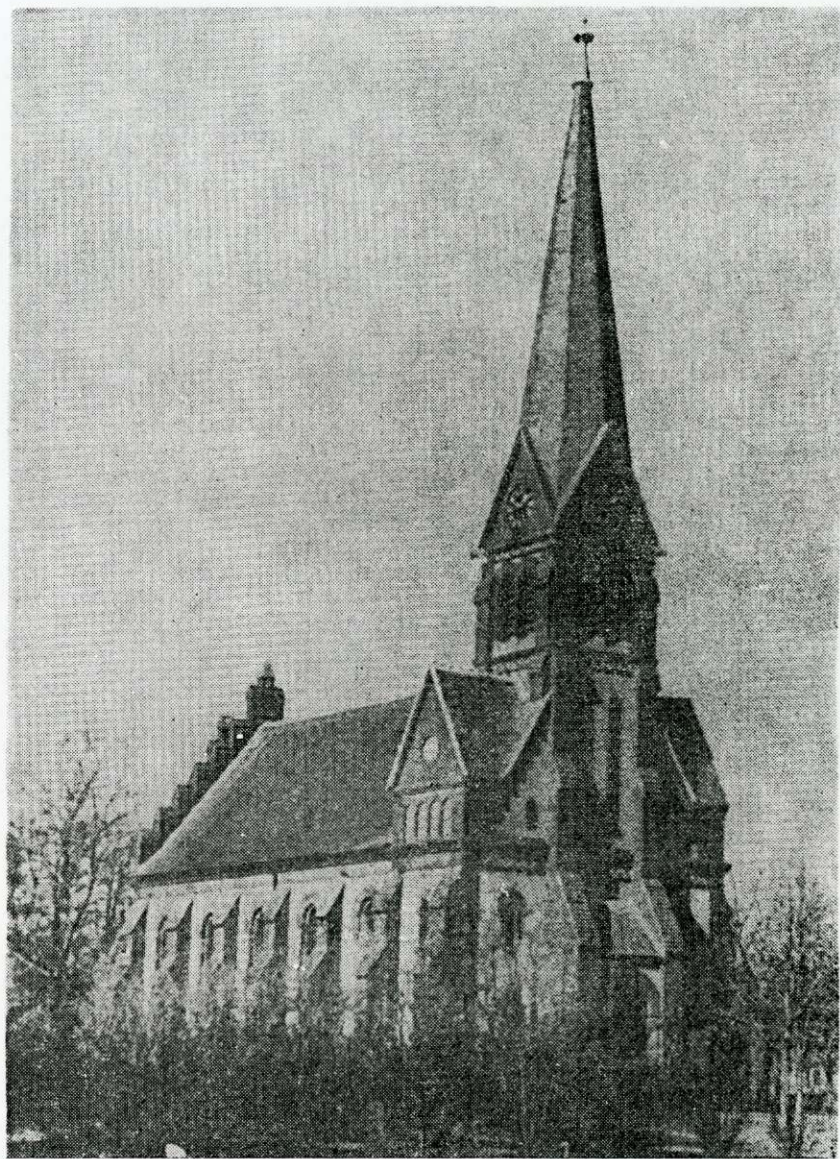

LABÁDI LAJOS
ÚJSZENTES (VADÁSZERDŐ)
KÖZSÉG ALAPÍTÁSA
1891 — 1991

ELŐSZÓ

Amikor 1990. január 31-én a romániai *Újszentesre* (Dumbravita) megérkezett a magyarországi *Szentes* küldöttsége a város, az egyházak és a társadalmi szervezetek vezető képviselőivel, újra megindult a vérkeringés a 99 éves ereken. A magyarországi demokratikus átalakulás és a romániai forradalom elsöpörte a háromnegyed évszázadig tákolgatott gátakat, és hol táguló, hol szűkülő medret nyitott az anyaváros és kedves leánya között.

Ennek a nevezetes látogatásnak természetesen voltak előzményei is. A Hazafias Népfront Szentes városi honismereti bizottsága 1988. február 19-én programjába iktatta a kapcsolatfelvételt, elhatározta a kitelepülés levéltári dokumentumainak összegyűjtését, és 1991-re a centenárium közös megünneplését. Ez utóbbi cél elérésére akkoriban csak halvány remény lehetett.

1989. március 29-én megalakult az Erdélyi Szövetség szentesi szervezete, részben bányászati, Temesvár környéki menekültek részvételével. A családi, egyházi és magánkapcsolatok a diktatúra legsötétebb időszakában is éltek, mindig akadtak bátor vállalkozók, akik jelezték: élünk, tudunk egymásról, őrizzük a rokonság tudatát. Nem véletlen, hogy december 10-én az Erdélyi Szövetség szentesi közgyűlése javasolta *Tőkés Lászlót* Nobel-díjra. Az sem véletlen, hogy december 22-én Szentesről érkezett a temesvári kórházba az első vér-, gyógyszer- és kötszerszállítmány *Ludányi István* vöröskeresztes titkár vezetésével.

Ilyen előzmények után került sor az 1990. január végi félhivatalos kapcsolatfelvételre *Szörbik Imre* tanácselnök, *Gilicz András* református lelkész, *Ludányi István* és *dr. Barta László* erdélyi szövetségi elnök, ill. az újszentesi egyházi és községi vezetők részvételével. Az újszentesiek március elején viszonyozták a látogatást. Ez alkalommal a két település vezetői *szándéknyilatkozatot* fogadtak el a testvérvárosi együttműködés megkezdéséről, ezen belül a családi, gazdasági, műve-

Kiadja: az Erdélyi Szövetség
Szentesi Szervezete
ISBN: 963 04 1356 6

lődési, gyógyászati és sportkapcsolatok felépítéséről. Március 15-én dr. Barta László és Ludányi István képviselték az anyavárost az újszentesi ünnepségen. Április első felében 38 újszentesi gyerek töltötte Szentesen a tavaszi szünetet a városi tanács kedves vendégeként. Évtizedekre elszakított családok találtak egymásra, magyar és román gyerekek örvendeztek az irántuk megnyilvánuló szeretetnek, szerény, de nélkülözhetetlen adományok jutottak el a testvérközségbe.

A tragikus marosvásárhelyi események következtében a kapcsolatok némileg megtorpantak. Szép tervek hiúsultak meg, a határállomásokon végtelen várakozásra ítéltetett az utazó, Szentesen is megfogyatkozott a lelkes segítőkészség. Hosszú ideig egyetlen szép jel kapcsolta össze településeinket: 1990. május 27-én Gilicze András nagytiszteletű úr erősítette meg hitükben az újszentesi konfirmálókat.

Amikor ezeket a sorokat írom, úgy látszik, sikerül együtt ünnepelnünk Újszentesen a kitelepülés 100. évfordulóját. A 133 családból álló rajt kibocsátó Szentes ezzel a könyvecskével, *Labádi Lajos* szentesi főlevéltáros művével köszönti a bátor telepések utódait, Újszentes minden polgárát.

Szentes, 1991. július 17.

DR. BARTA LÁSZLÓ

BEVEZETŐ

Az idősebbektől gyakran halljuk emlegetni, hogy valamikor a múlt század végén nagyon sok szentesi elhagyta a várost, és Temesvár közelében egy új települést hoztak létre *Újszentes* néven. A részletek iránt azonban hiába érdeklődtünk, többet nemigen tudnak mondani. Esetleg még azt, hogy nekik is élnek ott távoli rokonaik. A *Nagy Imre* szerkesztésében 1928-ban megjelent Szentes-monográfiából sem szerezhettünk bővebb ismeretet, mivel a kérdést mindössze 15–20 sorban tárgyalja. A legtöbbet *Bodor Antal: Vadászerdő (Új-Szentes) telepés község monográfiája* című, 1907-ben megjelent 16 oldalas tanulmányából tudhatunk meg, bár ő is adós marad a telepítés eseménytörténeti bemutatásával, s munkájához ma már csak igen kevesen juthatnak hozzá. Régi adósságot törlesztünk, amikor a feledés homályába vesző eseményt a *kitelepülés 100 éves évfordulóján* felelevenítjük.

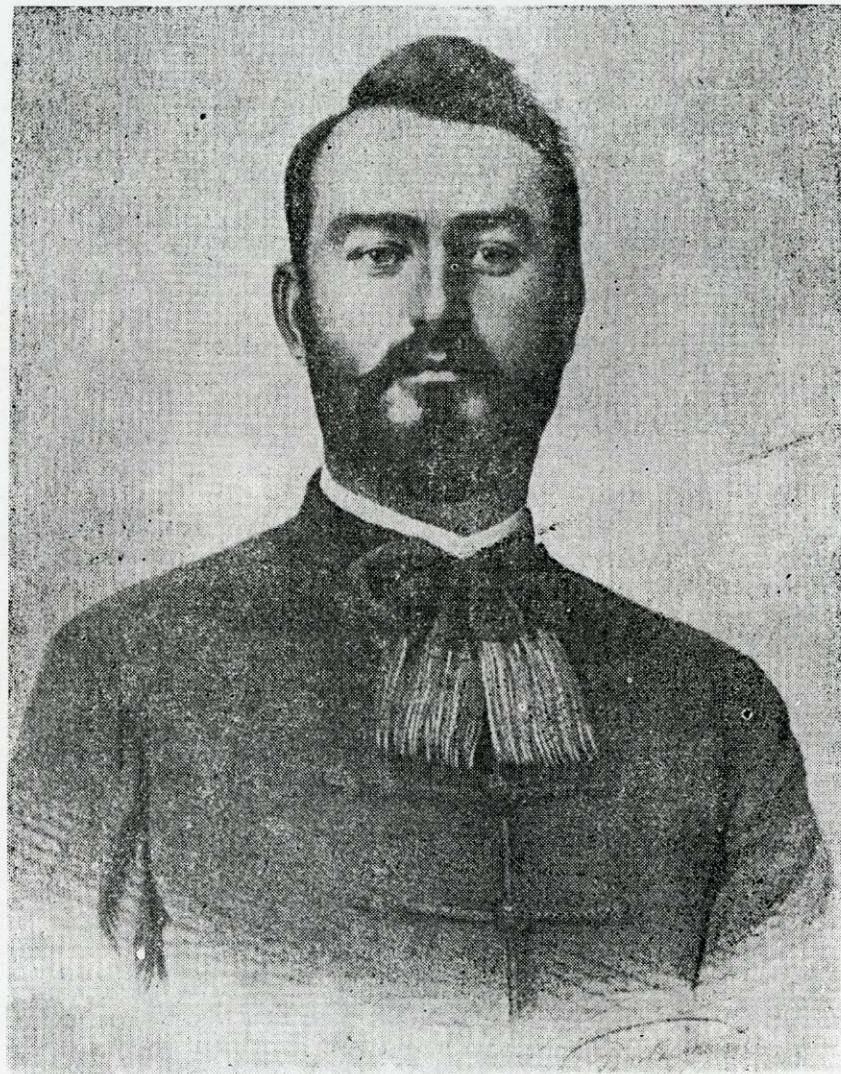
Szentes főtere az 1890-es években.

A telepítés előzményei

A Temesköz területét a magyarság közvetlenül a honfoglalás után benépesítette. A középkorban viszonylag sűrűn lakott, virágzó magyar vidék volt. Magyar lakossága a 15–18. század háborúiban, különösen Temesvár eleste (1552) után elpusztult vagy elmenekült. Az elnéptelenedő területre a 17–18. század folyamán román és szerb népesség települt. A török hódoltság megszűntével a bécsi kormányzat nem csatolta Magyarországhoz, hanem 11 vidékre osztva *Temesi Bánság* néven külön kormányozta. Erre az időre esik a német telepek beköltözése. A Temesköz területe 1778-ban került vissza közigazgatásilag Magyarországhoz. Ezt követően kezdődött meg a magyar lakosság visszatelepülése, elsősorban Szeged környékéről és a Tiszántúlról. A magyar jellegű községek többsége a 19. század végén jött létre a magyar kormány telepítési akcióinak következtében.(1)

A szentesiek 1889 őszén szereztek tudomást a kormány telepítési programjáról. A *Szentesi Lap* szeptember eleji számai pártolólag foglalkoztak a kérdéssel, hangsúlyozva a kormány hazafias szándékát. Az újság a telepítés céljáról a következőket írta: »A kormány a Temes vármegye területén levő államkincstári birtokokra, melyek ma sváb és román bérlők kezében vannak, magyar, s különösen alföldi néppel telepített magyar falvakat akar csinálni. A kormánynak e telepítéssel az a célja, hogy a Temes megyei elnémetesedett és eloláhosodott lakosság közé nemzeti misszióra képes magyar faj telepíttessék be, s mivel ilyenül a hazafias irányú, tiszta magyar ajkú alföldi nép kínálkozik legalkalmasabbnak, annál fogva a kormány óhaja az, hogy a telepítendő első falu népét Csongrád vármegye, esetleg Szentest adná ki.«(2)

A telepítési mozgalmat *Sima Ferenc*, a helyi 48-as ellenzék vezére, a *Szentesi Lap* tulajdonosa és szerkesztője, későbbi országgyűlési képviselő karolta fel, s mint utaltunk rá, lapjában élénken propagálta. Ő maga már a hírverés előtt bejárta a telepítésre kijelölt földeket, s azok minőségéről igen kedvező véleményt adott. Az új falu létrehozására kiszemelt hely a temesszentandrás kincstári uradalomhoz tartozó, Temesvártól 6 km-nyire távolságban fekvő úgynevezett *Vadászerdő* kiirtott részén terült el. Sima Ferencnek sikerült az érdeklődést felkeltenie, amit bizonyít, hogy 1889 november elején a szentesiek

Sima Ferenc, a telepítés szervezője.

egy nagyobb csoportja útra kelt, hogy megszemlélje a szóban forgó területet. A szerzett benyomásokról a Szentesi Lap a következőkben számolt be: »Az illetők a föld rendkívüli jóságát látva, egészen el vannak telve a település szándékával, s már eddig 27-en jegyeztették föl magukat, kik itt földet akarnak vásárolni.«(3)

1890. január 26-án Sima Ferenc tanácskozára hívta össze a települni szándékozókat, akiknek száma ekkorra 127-re emelkedett. A legfontosabb napirend a településsel járó *birtokszerzés* feltételeinek megismerése és megvitatása volt. A kormány ajánlata szerint a kijelölt területen a föld ára katasztrális holdanként 240 forint. A vevő holdanként 40 forintot köteles a szerződés megkötése után azonnal kifizetni. A fennmaradó összeget 20 év alatt – évi 8 %-os járadék formájában – tartozik letörleszteni. Vagyis évenként minden hold után 16 forint járadékot kell fizetni. A kedvezmények közé tartozik, hogy a faluban minden letelepülő ingyen kap háztelket. A kormány elképzelése szerint az építkezés már a tavasz folyamán megkezdődhet, a földeket azonban csak szeptember körül vehetik birtokukba a telepesek«(4)

A források nem szólnak arról, hogy a telepesek miként fogadták az ismertetett feltételeket, de több jel arra mutat, hogy nem voltak mindennel elégedettek. Az egyik ilyen, hogy a március 9-én tartott újabb tanácskozásukon – amelyen jelen volt a települő falu teljes népe – egy 15 tagú bizottságot alakítottak, azzal a feladattal, hogy állítsák össze azokat a kívánságokat, amelyek teljesítését a kormánytól várják. Említést érdemel, hogy ezen az értekezleten mondták ki a települők, hogy az új falunak az *Új-Szentes* nevet szándékozzák adni.(5)

Április végén egy értesítés jelent meg a Szentesi Lapban, amely arról szól, hogy a települőkkel várhatóan május első felében megkötik a szerződéseket. Eddig ismeretlen okból erre nem került sor. A telepítés ügye hosszú hónapokra lekerült a napirendről.(6)

Az újabb fejleményekre 1891 szeptemberéig kellett várni, ettől kezdve azonban az események rendkívüli módon felgyorsultak. Szeptember közepén egy leirat érkezett a földművelésügyi minisztériumból Zsilinszky Mihály főispánhoz, amelyhez mellékeltek a Vadászerdő területén tervezett telepítés feltételeit magába foglaló »*Telepítési okmány*« és »*Adásvételi szerződés*« tervezeteit. (Sajnos e két fontos dokumentum a szentesi levéltárban nem maradt fenn.) Az ügy intézésével megbízott államtitkár kérte a főispánt, hogy az érintettekkel mielőbb ismertesse a fenti okmányokat, s tűzzön ki egy időpontot, amikor a minisztérium képviselője Szentesre utazhat a szerződések

megkötése végett. Az államtitkár tájékoztatásul közölte még, hogy a telepítésre rendelkezésre álló terület összesen 3165 katasztrális holdat tesz ki. Ebből a belsőségek, utakra és közcélokra szolgáló adományföldek területére mintegy 245 holdat leszámítva, marad 2920 hold, mely a települőknek kiosztható. A rendelkezésre álló terület kiterjedésére és a telepítvény megfelelő benépesítésére való tekintettel kívánnatosnak tartotta, hogy a jelzett területen legalább 140 telepet hozzanak létre.

A települni szándékozók behatóan tanulmányozták a telepítési okmányokat, s azoknak több pontját igen súlyosnak ítélték magukra nézve. Ezért beadványban kérték a főispánt, hogy még a minisztériumi kiküldött megérkezése előtt hozza össze őket az illetékesekkel, remélve, hogy a legszigorúbbnak talált pontokban enyhítést sikerül elérniük. Ellenkező esetben – figyelmeztettek a kérelmezők – ismét hosszabb időre megakadhat a telepítés ügye. Nem tudni, hogy a főispán teljesítette-e a kérést, mindenesetre a minisztériumi és a kincstári kiküldöttek 1891. október 1-jén Szentesre érkeztek, s az elkövetkező két napon megtörtént a szerződések aláírása.(7)

A település kialakulása

A telepítési okmányok aláírásakor kitűnt, hogy 133 család szánta el magát a kitelepülésre, összesen 768 fővel. A családok felekezeti megoszlása: 126 református, 4 evangélikus és 3 katolikus. A megvásárolt földek birtokba vétele a szerződés aláírása utáni napokban megtörtént, de a családok tényleges költözködésére csak 1892 folyamán került sor. A földeket sorshúzással osztották ki a családok között. A birtokok méretei az alábbiak szerint oszlottak meg:

9 telepes család	kapott	5 1/2 holdat
26 telepes család	kapott	10 1/2 holdat
28 telepes család	kapott	15 1/2 holdat
25 telepes család	kapott	20 1/2 holdat
15 telepes család	kapott	25 1/2 holdat
10 telepes család	kapott	30 1/2 holdat
20 telepes család	kapott	50 1/2 holdat.

Az 50, 30 és 25 holdas nagyobb telepeket a határ távolabbi részén, az 5–20 holdas kisebb birtokokat pedig a községhez közel hasították ki. Minden birtok után kimertek 1/2 hold belső földet.

A legsürgetőbb teendőt a házak felépítése jelentette. Bodor Antal tanulmányából tudjuk, hogy a telepítési okmányban foglaltak szerint 1893. október 1-ig minden telepesnek legalább 2 szobából és mellékhelyiségből álló lakházat kellett építenie, és pedig a kincstár által előírt méreteknél megfelelően. További 3 éven belül az utcán fasort s a kertben legalább 20 nemes gyümölcsfát, az udvaron szederfát kellett ültetni. Kötelesek voltak ezenfelül a telepesek a kincstár által ingyen adott területen s általa megállapított terv szerint saját költségükön községházat, iskolát, óvodát, templomot és paplakot építeni és fenntartani. Ellentétként a kincstár 40 hold föld hasznát községi közcélra engedte át.(8)

Igen nagy gondot okozott a telepeseknek, hogy házaikat a kincstár által előírt, s szigorúan megkövetelt méretek szerint, erejük és igényeiket meghaladó »fényűzéssel« kellett felépíteniük. Elsősorban azért, mert a temesvári és a szomszédos községbeli kereskedők és iparosok, kik az építkezéshez szükséges anyagokat szállították, a telepesek kényszerhelyzetét kihasználva, az anyagok árát tetemesen megemelték. Sok nehézség merült fel a földek rendbehozásánál is, amit a gazdának a házépítéssel párhuzamosan kellett elvégezniük. A földek fagyókerektől való megtisztítása, az ún. tuskózás közel két évig eltartott, ez idő alatt a föld alig termett valamit. Mivel a város közelsége miatt drága volt a napszám, a munka nagy részét a telepesek maguk végezték, de mert idejüket ez teljesen lekötötte, s rendbehozott földjeik megművelésére már sem munkaerővel, sem megfelelő állatállománnyal nem rendelkeztek, így a jobb földjeiket kénytelenek voltak bérbeadni a szomszédos községbelieknek.(9)

Az anyaváros lakói 1892 nyarán kapták az első részletesebb híradást a kitelepültekről. Egy *Fábián Tóth István* nevű szentesi polgár június közepén Vadászerdőre látogatott, s az ott szerzett benyomásairól terjedelmes tudósítást tett közzé a Szentesi Lap hasábjain »*Új-Szentestről*« címen. Az alábbiakban ebből idézzük: »A telep Temesvártól 6 kilométerre, a lippai műút mindkét oldalán, magas dombon fekszik. Ezen domb alakja hosszas, tojásdad s délnyugatról északkeleti irányban húzódik, tetején vonul végig a lippai országút, mely egyszerűs mind a község főutcáját is képezi. Ezzel párhuzamosan két felől van még két mellékutca, mindezeket átszeli a község közepén egy keresztutca, körül a község szélein szintén utca vezet. Minden utca 40 méter széles.

A piactér a község kellős közepén 5 kat. hold földet foglal el. A házak a község szélein körül, mind fő részükkel kifelé építve, s így a majdan felépült község ezen emelkedett helyen – mely tudtommal a délvidék egyik legszebb pontja – az utazóra kellemes benyomást gyakorol.

A mintegy 4000 holdból álló határnak éppen a közepén fekszik az épülendő község, honnan a sokkal mélyebben fekvő szomszéd községekre, valamint Temesvárra is szép kilátás van.

A telep mindkét oldalán – egy-egy negyedóra járásra – északkeletről délnyugati irányban folynak a Bihella és Beregszó patakok, friss vizeikkel nagyban hozzájárulván a vidék levegőjének egészségesebbé tételéhez. Az északnyugati oldalon – a telep és a Beregszó közt – vonul el a római sánc (a nép nyelvén »ördögárok«), mely áll két árokból, s melynek földje össze van hányva, s úgy az árkok mélysége, mint a töltés magassága 2–2 méter. . .

A települő községnek fentebb említett nagyon szép fekvése, egészséges levegője, jó ivóvize, kitűnő szántóföldje és Temesvárhoz közel fekvése, s ezzel, valamint több községgel műút általi összeköttetése mind olyan tényezők, melyek egy község jóléte és felvirágzásához nagyban hozzájárulnak. Amennyiben pedig a házak meghatározott méretek szerint – melytől eltérni nem szabad – magas ablakokkal épülnek, az idegen szemlélő előtt egy gazdag község színében tüntetik fel a telepet. . .

Az előnyös oldalai mellett a legnagyobb hátránya a telepnek, hogy a közkiadások fedezésére egy talpalatnyi földet sem kapott, pedig a községnek épületeket emelni és tisztviselőket stb. kell fizetni, mely kiadások részére magas községi adókirovást kell eszközölni, ami a települők erszényén erős érvágás lesz. . .

Nem kevés bajt okoz még azon körülmény is, hogy a telep talaja sem falverésre, sem vályogvetésre nem alkalmas. A vályog még csak használható, azonban a tapaszt ez sem állja jól. Láttam egy pár épületet, melyeknek fekete és rozsdaveres földből vert falai (tiszt a sárga föld nincs) a már felrakott tető alatt szerte mállott, úgy, hogy a tetőt le kellett szedni és újból építeni az egészet. . .

Az ideiglenes előjáróság tagjai a következők: elnök Varga Imre, jegyző ifj. Gombos József, pénztáros Nagy-Balogh János, kik funkciójukat ingyen végzik. A község erdejére Tóth János debreceni születésű, volt kincstári erdőőr ügyel fel 300 forint évi fizetésért, míg a postaszolgálatot egy 14 éves telepes fiú végzi.

A piactéren van egy magtárépület, melyben a települők gyűléseit is tartják. Ezen épület lesz egyelőre iskolának berendezve, hol az

istentiszteleteket is tartani fogják. Legutóbb június 12-én volt közgyűlés, ezen a gyűlésen részt vett Morvai Ferenc kir. mérnök is, ki felügyel az építkezésekre, nála nélkül egy cölöpöt sem szabad leütni. Különben talpig úriember, s a települők mint atyjokat tisztelik... A települők közös óhaja, hogy a község – ha véglegesen szervezve lesz – Új-Szentes nevet nyerjen. (10)

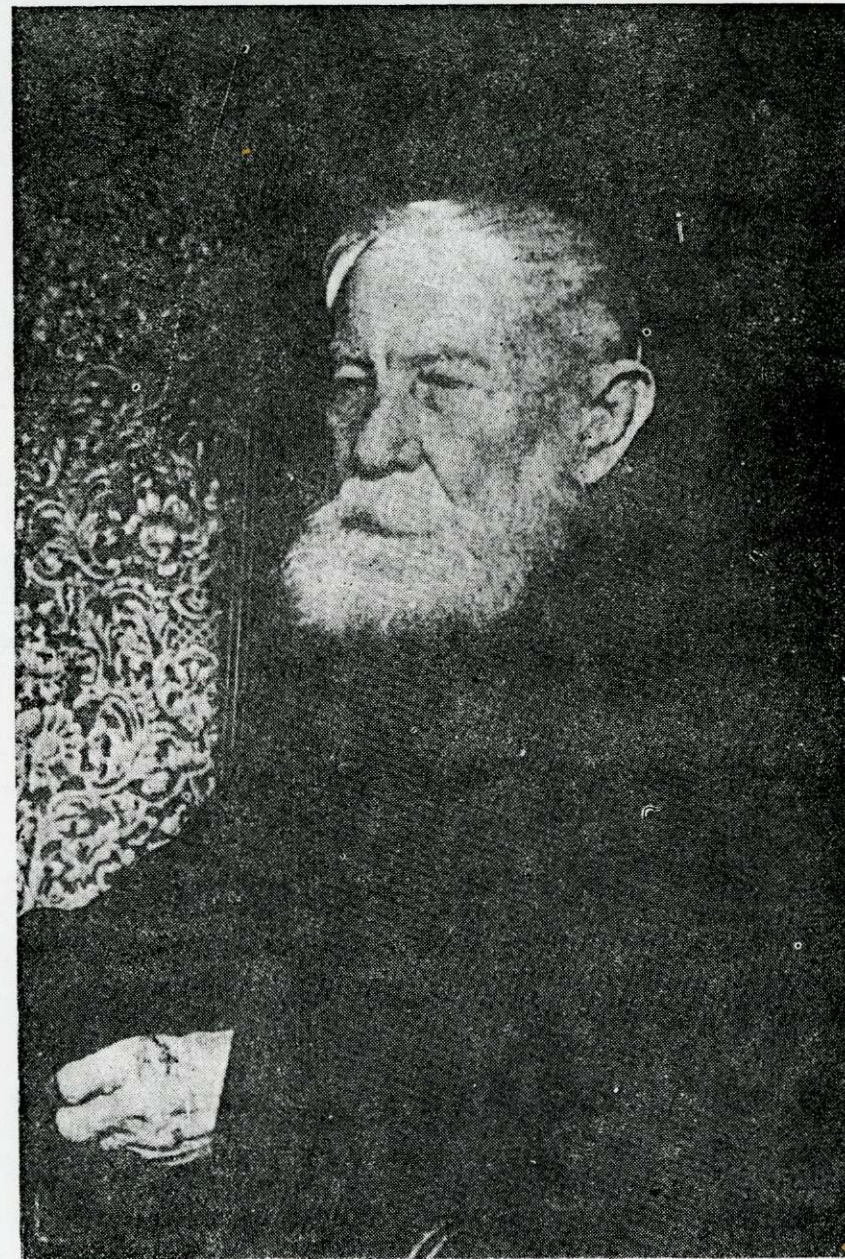
Alig két héttel e tudósítás megjelenése után nagy ünnepségre készülődtek a vadászzerdeiek. Az alkalmat az első aratás adta. A július 3-án megtartott ünnepen került sor az első istentiszteletre, *Futó Zoltán* temesvári református lelkész közreműködésével. Az emlékezetes eseményen Szentes városát *Szakál Mihály* jegyző, *Varga Benjamin* városi képviselő és *Szalay József* nyugalmazott tanító képviselte. Ez utóbbinak a telepes férfiak közül szinte valamennyi tanítványa volt a régi otthonban.

A kortárs tudósítótól tudjuk, hogy a hivatalos program után csakhamar elkészült a bográcsokban a jó szentesi paprikás és kacsasült, s a vendégek gazdag lakomához hívtak. A lakomán Túróczy Béla és neje vitték a házigazda és úrnői szerepet. A jelenlévők elénekelték a Szózatot, a Himnuszot és más szép magyar dalokat. Egymást érték a hangulatos pohárköszöntők. A társaság a késő esti órákban oszlott fel. (11)

Az ősz folyamán ismét nevezetes eseményre került sor. Október 2-án ünnepélyes keretek között megalakult a református egyházközség, amely átmenetileg a temesvári egyház filiájaként kezdte meg működését. (Majd csak 1898-ban vált anyaegyházzá). A szertartás *Filó János* szentesi és *Futó Zoltán* temesvári lelkész közreműködésével ment végbe. A leány-egyházközség gondnokává Varga Imre telepítési elnököt választották meg. Presbiterek lettek: Virágos Tóth János, Rácz János, Soós Mihály I., Soós Mihály II., Soós Lajos, Berczeli Sándor, Tóth Ferenc, Egri Szilágyi István, Zsíros István, Lakos Bálint, Kiss József és Horváth Antal. Az egyházközség felállítását követően a 6 osztályos felekezeti iskola is megkezdte működését. (12)

Az első évek nehézségein túljutva a község gyarapodásnak indult. A rohamosan emelkedő munkabérek és az alacsony gabonaárak ráébresztették a telepeseket arra, hogy a túltengő szemtermelésnél jövedelemezőbb az állattenyésztés és a takarmánynövények termesztése. 1895/96-ra az állattenyésztés húzóágazattá vált. Különösen fellendült a sertéshizlalás, amely a község fő jövedelmi forrása lett. (13)

Az anyagi gyarapodás mellett a lakosság létszáma is folyamatosan emelkedett. Az 1900. évi népszámlálás adatai szerint a község lakóinak száma 1150 fő. A 428 kereső közül 305 mezőgazdasággal,

Szalay József református néptanító.

47 iparral, 7 kereskedéssel, a többi egyéb kereseti ággal foglalkozott. A népesség nemzetiség szerinti megoszlása: 1042 magyar, 58 német, 46 román, 3 szerb, 1 szlovák, 1 egyéb.

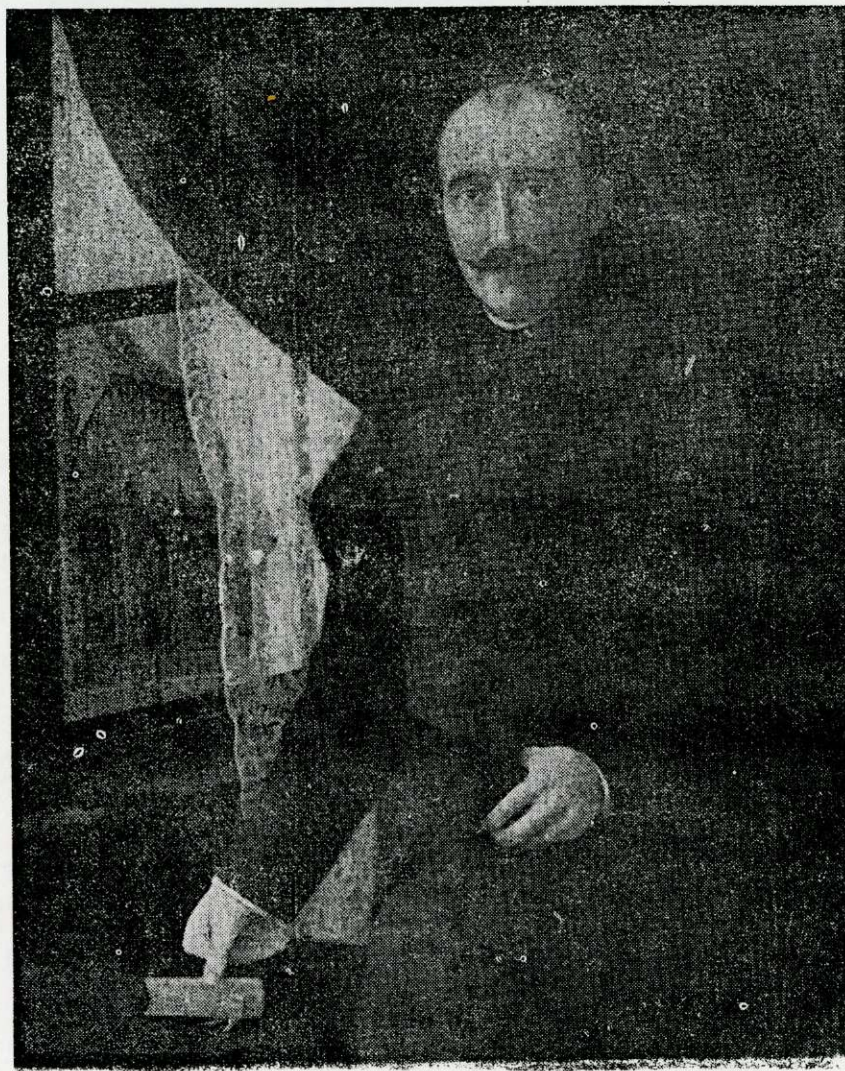
Az önálló községgé alakulás – egyben a telepítés befejezése – 1896/97-re tehető. Eddig az időpontig a település közigazgatásilag *Mehala nagyközséghez* tartozott, felettes hatósága pedig a rékási tiszttartóság volt. A községgé válás ünnepi akkordját jelentette a jegyzőválasztás, amelyre 1897. március 11-én került sor. Jegyzővé *Oláh Károlyt* választották. Az eseményről a Szentesi Lap is beszámolt, idézve az egyik szónokot, aki az új jegyző lelkére kötötte, hogy »az egyenes igaz útról soha és senki kedvéért el ne térjen, mert a szentesi nép, amint tud lelkesülni azért akit szeret, épp úgy tudja gyűlölni azt, aki bizalmával vissza élve, ragaszkodásáért hálátlansággal fizet.«(14)

A rendelkezésre álló forrásokból nem derül ki pontosan, hogy a település mikor vette fel hivatalosan az *Újszentes* nevet. Az 1900. évi népszámlálásban még Vadászerdőként, az 1910. évben azonban már Újszentesként szerepel, vagyis e két időpont közé tehető a keresztelők.

Kapcsolat az anyavárossal

A korabeli sajtó és a hatósági iratok arról tanúskodnak, hogy a századfordulóig élénk kapcsolat volt az anyaváros és Újszentes között. Kölcsonösen meghívták egymást a különböző rendezvényekre, mindannyiszor megemlékezve a két település szoros kötelékéről. Említést érdemel a forradalom és szabadságharc 50 éves évfordulójának közös megünneplése 1898. március 15-én, mely alkalommal *id. Papp Sándor* vezetésével négy fős delegáció érkezett Vadászerdőről Szentésre. Nem tekinthető véletlennek az sem, hogy ugyancsak 1898-ban a szentesi reformátusok *Futó Zoltán* temesvári lelkészt választották meg papjuknak, akit újszentesi szereplései során ismerhettek meg. Az ő személye tovább erősítette a két település kapcsolatát.(15)

A fenti látogatást az anyaváros 1900. július 29-én viszonozta. Ezen a napon Vadászerdő közönsége nagyszabású *honvéd-ünnepet* rendezett, megemlékezve arról a hadiszemlééről, amelyet Bem tábornok – Petőfi Sándorral az oldalán – 1849 májusában a későbbi község területén tartott. A dicső napok felidézése mellett megemlékeztek a nagy költő halálának évfordulójáról, valamint a szerencsétlen kimenetelű temesvári ütközetről. A kegyeletos ünnep kiemelkedő teljesítményét jelentette a honvéd-emléktábla leleplezése. A nagysikerű rendezvényen

Futó Zoltán temesvári, később szentesi református lelkész.

Szentes város testvéri üdvözlését *dr. Lakos Imre* polgármester és *Aradi Kálmán* rendőr főkapitány tolmácsolta Vadászerdő népének. Az anyaváros képviselőjében *Pólya Ferenc* főgimnáziumi tanár tartott ünnepi beszédet, amelynek sikerét jelzi, hogy a Temesváron megjelenő *Dél-magyarországi Közlöny* szó szerint leközölte. Mivel a Pólya Ferenc által megfogalmazott gondolatok a mához is szólnak, érdemesek a felidőzésre:

»Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

Körülbelül egy évtizede annak, hogy az alföld egyik népes magyar városa – Szentes – egy hatalmas rajt röptett ki kebeléből.

Elrepült e raj az anyai kebelről és itt, Délmagyarország fővárosának, az ősrégi s történeti emlékekben gazdag Temesvárnak árnyékában telepedett meg, hogy magának új otthonot alkotva, de ősi hagyományaihoz híven ragaszkodva, e nemzetiségek lakta vidéken őrállója, zászlóvivője legyen a magyar nemzeti eszmének, ápolója, terjesztője zengzetes magyar nyelvünknek.

Jóleső meglepéssel látom, hogy midőn tőlünk elszakadt testvéreink új otthonukban, fáradtsággal rakott fészkeikben egy kissé felmelegedtek, a legelső ünnepélyes mozzanatot megragadják arra nézve, hogy isten és emberek előtt bizonyosságot tegyenek magyar voltukról s megmutassák, hogy hazánk történeti nagy emlékei s a magyar génusz csodálatra nagy képviselői iránt nemcsak érdeklődni, de érettök tettekre buzdulni is tudnak és akarnak.

És ez úgy van jól tisztelt Ünneplő Közönség! mert, amelyik nemzet saját múltja iránt nem érdeklődik s tulajdon fájának kiváló nagy alakjait kellő tiszteletben nem tartja: az a nemzet megérett arra, hogy a népek életfájáról lehulljon.

E szép virágzásnak indult fiatal község, midőn eme díszes középületét megépítette, hogy abból saját belső ügyeit szépen és jó rendben kormányozhassa, – mindjárt kereste az összefüggést magyar volta és a történeti múlt nagy eseményei és kiváló alakjai között. Meg is találta azt félszázaddal ezelőtt vívott világraszóló szabadságharcunk eseményeinek ama mozzanatában, mikor a lángeszű hadvezér, a dicső emlékeztű Bem altábornagy és az ő mindenek felett kedvelt Petőfije, a szerelem és szabadság eme bűvös-bájos szavú dalnoka, itt, ezen a helyen, Vadászerdő területén megjelentek és ennek rögét lábuk nyomával megszentelték.

Ez a mozzanat képezi mostani ünneplésünk tárgyát. És hogy ma ünnepeink: oka Petőfi halálának évfordulója.

Hadd hirdesse a dicsők itt jártát ez a márványtábla!

Hulljon le hát róla a lepel, hogy olvashassa ifjú és öreg, férfi és nő a rá vésetteket.

És a vándor, kit útja erre visz, ha egy pillantást vet e táblára, tanulja meg belőle, hogy ittromlatlan magyar nép lakik(. . .)

Kedves testvéreim!

Vadászerdei magyarok!

A magyar név fényét, dicsőségét azok a nagy szellemek hivatvák magasra emelni, kik a nép egyetemének gondolkozásmódját, lelkületét, örömét, bánatát igaz hűséggel, nemzetien művészi alakban ki tudják fejezni; szóval kiknek alkotásaiban a nemzeti génusz szólal meg.

Nemcsak a hadvezéri, nemcsak a politikai pályán terem a nagy ember. Nagyok azok is, kik akár a tudomány világító fáklyájával, akár a művészet ellenállhatatlan varázsával szereznek maguknak világraszóló hírnevet s nemzetüknek minden időkre dicsőséget.

És kérdezem, kinek működése árasztott nagyobb fényt világszerte a magyar névre, kit ismer és tisztel az egész művelt világnemzetünk nagyjai közül annyira, mint a nemzeti szellem nagy munkásait: Petőfit, Jókait, vagy Munkácsy Mihályt? Ezeknek halhatatlan alkotásai nem férnek e hon szűk határai között, hanem az egyetemes emberiség közkincsévé válva, fényesen hirdetik a magyar lángelme diadalát.

Ha tehát a nemzet eme nagy fiait megbecsüli: önmagát becsüli meg.

Ezt tették Önök most kedves testvéreim! midőn annak a fényes elmének, mely minden magyar és nemzeti, annak a tüneményeszerű alaknak, ki mint meteor világította be a magyarság egét s hullócsillag módjára tűnt el, hogy örökre halhatatlan legyen, – mikor mondom a szerelem és szabadság utolérhetetlen dalnokának – halála 51-ik évfordulóján – emlékéit márványtáblába vészték: ezzel tudtára adták a világnak, hogy Önök magyarok, és azok kívánnak maradni haló porukban és késő unokáikban is.

Legyenek tehát itt, új otthonukban, miként a régiben voltak, hű, munkás és hasznos polgárai az édes hazának. Legyenek továbbá lelkes, buzgó apostolai, őrállói, terjesztői dallamos hazai nyelvünknek! Mert ha hallották Önök a régi otthonban e mondást: »Nyelvében él a nemzet«, itt, hol más nemzetiségekkel sűrűn érintkeznek, csak itt foghatják fel ennek valódi értelmét.

Hűség a koronás királyhoz, haza- és szabadságszeretet hassa át mindenkinek keblét, mert ne feledje senki, hogy míg ez oltárokon áldozunk, csak addig van számunkra hely ezen a földön.

Azért tehát Petőfi lángszavával kiáltom mindenki fülébe:

»Haza és szabadság e két szó, a melyet
Először tanuljon dajkától a gyermek,
És ha a csatában a halál eléri,
Utólszor e két szót mondja ki a férfi!«

Isten áldása legyen Vadászerdő község határán és magyar lakosságán!!!«

Az ünnepi alkalomra megjelent egy emlékfűzet »Kegyelt bangok« címen, amelynek értékét növeli, hogy tartalmazza Vadászerdő (Újszentes) község telepeseinek névsorát. (A névsort lásd a mellékletben)(16)

Az elkövetkező években az anyaváros és Újszentes kapcsolata egyre lazult. A szentesi újságokban a híradások megritkultak, a hivatalos levélváltások elapadtak. 1911. november közepén dr. Mátéffy Ferenc polgármester még üdvözlő táviratot küld Újszentes fennállásának 20 éves évfordulója alkalmából, ezt követően azonban már nem történik említés Újszentesről a hivatalos iratokban. A kapcsolattartás a rokon családok között tovább élt, de 1918 után – az ismert történelmi okokból – ez is egyre nehezebbé vált, s mondhatni, szinte teljesen megszakadt.(17)

Bízva a folyamatban lévő változások kedvező kimenetelében, remélhetően a két település hamarosan ismét egymásra talál. A közös gyökerek felidézésével ezt szeretné elősegíteni e szerény történelmi összefoglaló.

UTÓSZÓ

Labádi Lajos munkája a kitelepülés és az újszentesi élet első éveinek történetét tárgyalja a szentesi levéltár anyagára támaszkodva. E szolid terjedelmű alkalmi kiadvány nyomán joggal merülhet föl az igény egy teljesebb községtörténeti monográfia iránt. Ennek megírása kitűzendő cél lehet, amelynek megvalósításában részt vehetnének a szentesi és az újszentesi helytörténészek.

Anélkül, hogy teljességre törekednénk, az alábbiakban jelölhetjük ki a további kutatások főbb irányait:

1. a Magyar Országos Levéltárban fel kellene tárni az 1890-es évek elején telepített bányai községekre vonatkozó iratanyagot a Földművelésügyi Minisztérium dokumentumaiban, hiszen a régió telepeseink léte egy töről fakad, s jelenlegi életük is sok hasonlóságot mutat;
2. tanulmányozni kellene a kibocsátó városok és községek iratait a magyarországi megyei és egyházi levéltárakban;
3. az egyházi és állami anyakönyveket;
4. a sajtót és a történeti feldolgozásokat a levéltárakban és könyvtárakban Magyarországon;
5. a romániai állami és egyházi levéltárak és könyvtárak anyagát, beleértve a kéziratos gyűjtéseket és feldolgozásokat is;
6. hasznos volna, ha a helytörténettel foglalkozó magánszemélyek saját eddigi és jövőbeni munkájuk eredményeit a jó ügy szolgálatába állítanák.

Az elvégzendő munka jóval több, mint a befejezett. A fáradozás azonban megtérül, ezt bizonyítja ez a kézben tartott könyvecske, amelynek elolvasása után sok újszentesi család elmondhatja: tudjuk, honnan jöttünk, kik vagyunk, ismerjük őseinket, szentesi rokonainkat.

Lesz olyan Európa, amelyben nem mérlegelik, melyik állam polgárai vagyunk, milyen nyelvet beszélünk, milyen vallásúak vagyunk, milyen történelmi hagyományaink vannak. De különleges értéknek számít – az egyetemes emberi értékeken túl – sajátos emberi, családi, nemzeti mivoltunk. Legyen ez a könyv ennek az országhatárokon átívelő gondolatnak az egyik élesztője.

DR. BARTA LÁSZLÓ

MELLÉKLET

Vadászerdő (Újszentes) község telepeseink névsora

1. Nagy Bálint	27. Török János
2. Virágos Tóth István	28. Rác János — Rác Jánosné
(Kotvics Lília)
3. Varga Imre — Varga Imréné	29. Rác Lajos
4. Soós Klára	30. Németh Elekné (Rác Eszter)
5. Soós Mihály — Soós Mihályné
(Németh Lília)	31. Kolpaszky János
6. Mokry István	32. Ifj. Németh Lajos
7. Nagy György	33. Dékány János
8. Táci Szabó Eszter	34. Győri József
9. Egri Szilágyi István	35. Ifj. Sárdi János
10. Id. Debreczeni Sándor	36. Virág Sándor
11. Papp Bálint	37. Fehér Pál
12. Nagy Balogh Imre	38. Gál Imre
13. Sárdi János	39. Vass Mihály — Vass Mihályné
(Lami Julianna)
14. Id. Papp Sándor — Papp Sándor-
né (Lénárd Erzsébet)	40. Horváth Antal
15. Nagy Sándor	41. Németh Imre
16. Nagy Balogh János	42. Soós Mihály
17. D. Tóth Julianna	43. Turi Kiss Erzsébet
18. Ifj. Papp Sándor	44. Túróczi Béla
19. Szollát István	45. Bartha Sándor
20. Id. Gombos József	46. Horváth Ferenc
21. Ifj. Gombos József	47. Szél János
22. Dunás Varga Sándor	48. Tokai István
23. Berényi Ferenc	49. Berényi János
24. Id. Jordán Lajos	50. Czirják János
25. Ifj. Debreczeni Sándor	51. Németh János
26. Fazekas Ferenc	52. Ifj. Marvay Ferenc

53. Borsos Szabó Imre — Borsos
Szabó Imréné (Dögei Zsuzsanna)	90. Marcsó Imre
54. Ifj. Borsos Szabó József	91. Füst Molnár Imre
55. Özv. Borsos Szabó Józsefné	92. Korcsmáros János
56. Kiss Mihály	93. Vári Mihály
57. Komendát Lajos	94. Farmasi Mihály
58. Berényi István	95. Zólyom János
59. Zsíros István	96. Soós József
60. Kürti Szabó Ferenc	97. Borbély Kovács Ferenc
61. Kalmár Péter	98. Korcsmáros András
62. Sülyös Imre	99. Ifj. Gál János
63. Áfra József	100. Paczali Sándor
64. Kiss György	101. Tokai János
65. Ifj. Borsos Szabó Imre	102. Komjáti Ferenc
66. Tóth Ferenc	103. Borbély Kovács János
67. Vass Bálint	104. Ugrai Ferenc
68. Nyári Sándor	105. Serkédi Mihályné
69. Krecsmáry Imre	106. Báthori Imre
70. Löczek József	107. Borsos Szabó Ferenc
71. László Sándor	108. Soós Lajos
72. Kiss József	109. Fülöp Ferenc
73. Nógrádi Lajos	110. Molnai Bálint — Molnai Bálint-
né (Kutas Lília)
74. Lakos Bálint	111. Bajczér Lajos
75. Góder János	112. Borsos Szabó Bálint
76. Molnár András	113. Jakab Sándor
77. Ifj. Jordán Lajos és József	114. Bajkai István
78. Balogh József	115. Soós Sándor
79. Kanász Nagy Lajos	116. Molnár Mihály
80. Bereczki Sándor	117. Gyarmati Lajos
81. Hajdú József	118. Szabó József
82. Tóth Péter	119. Borbély Kovács József
83. Molnár Ferenc	120. Antal István
84. Posta Mihály I.	121. Posta Mihály II.
85. Musa Sándor	122. Kása Sándor
86. Borbás Sándor	123. Lovas Sándor
87. Gólya Pál	124. Fábián Tóth Sándor
88. Virágos Tóth Imréné (Borsos
Szabó Zsófia)	125. Miskolczi Antal
89. Soós Antal	126. Berényi Bálint
	127. Boldog Lajos

JEGYZETEK

(1) **BODOR ANTAL:** Vadászerdő (Új-Szentes) telepes község monográfiája. Bp. 1907. 1. o.; **KÓSA LÁSZLÓ — FILEP ANTAL:** A magyar nép táji-történeti tagolódása. Bp. 1978. 184—185. o.

(2) Szentesi Lap, 1889. szeptember 1—6. közötti számai.

(3) Szentesi Lap, 1889. november 8.

(4) Szentesi Lap, 1890. január 28.

(5) Szentesi Lap, 1890. március 11.

(6) Szentesi Lap, 1890. április 20.

(7) A Csongrád Megyei Levéltár Fiókleveltára (a továbbiakban CSML (SzF) 342, 345, 347/1981. Csongrád vármegye főispánjának általános iratai; Szentes és Vidéke, 1981. október 4.

(8) **BODOR ANTAL:** i. m. 2. o.

(9) Uo. 3. o.

(10) Szentesi Lap, 1892. június 17.

(11) Szentes és Vidéke, 1892. június 30., július 10., Szentesi Lap, 1892. július 10.

(12) Szentesi Lap, 1892. október 7.

(13) **BODOR ANTAL:** i. m. 5—10. o.

(14) A Magyar Korona Országainak Helynévtára/1898.; CSML (SzF) 68, 81/1892. Csongrád vármegye főispánjának általános iratai; Szentesi Lap, 1897. március 18.

(15) CSML (SzF) Szentesi Honvéd Egylet iratai — 1898. március 12-i levél Vadászerdőről. **Futó Zoltán** személyére nézve lásd **BODRITS ISTVÁN — LABÁDI LAJOS:** Szentesi életrajzi évfordulók/1988. Szentes, 1988. 20. o.

(16) CSML (SzF) 151/1900. Szentes Város Közgyűlésének jegyzőkönyvei és iratai; 395/1900. Szentes város polgármesterének iratai; Dél-magyarországi Közlöny, 1900. augusztus 14.

(17) CSML (SzF) 10007/1911. Szentes város polgármesterének iratai.

TARTALOM

	Oldal
Előszó	3.
Bevezető	5.
A telepítés előzményei	6.
A település kialakulása	9.
Kapcsolat az anyavárossal	14.
Utószó	19.
Melléklet	20.
Jegyzetek	22.
Tartalom	23.

Felelős kiadó: Dr. Barta László
Készült 1000 példányban a Szentesi Nyomdában.
Felelős vezető: Szőke Ferenc.
91 317 Éüny. Szentés
